

**Saint Irenaeus Joint Orthodox-Catholic Working Group - Groupe de travail orthodoxe-catholique Saint-Irénée**  
**Gemeinsamer orthodox-katholischer Arbeitskreis Sankt Irenäus**  
**Спільна православно-католицька робоча група Святого Іринея**

Orthodox Co-secretary:

Prof. Dr. Assaad Elias **Kattan**  
CRS / Chair for Orthodox Theology  
Hammer Str. 95, 48153 Münster  
Germany / Deutschland  
Phone: +49-251-8326104  
Telefax: +49-251-8326111  
E-mail: kattan@uni-muenster.de

Catholic Co-secretary:

Dr. Johannes **Oeldemann**  
Johann-Adam-Möhler-Institut f. Ökumenik  
Leostr. 19 a, 33098 Paderborn  
Germany / Deutschland  
Phone: +49-5251-8729804  
Telefax: +49-5251-280210  
E-Mail: J.Oeldemann@moeehlerinstitut.de

### **Комюніке - Баламанд 2023**

На запрошення Блаженнішого Патріарха Антіохійського Іоана X (Язігі), колишнього співголови Спільної православно-католицької робочої групи імені святого Іринея (2008-2012), ця група зібралася на свою дев'ятнадцяту щорічну зустріч 21-25 червня 2023 року на православному богословському факультеті святого Іоанна Дамаскина в Баламанді (Ліван), щоб відзначити тридцяті річницю Баламандського документа. Зустріч пройшла під головуванням православного співголови, митрополита Німеччини, Центральної та Північної Європи Серафима (Йоанте) (Румунська Православна Церква). Католицький співголова, єпископ Магдебурзький Герхард Файге, не зміг бути присутнім.

На відкритті Робочу групу привітали Патріарх Іоан X, д-р Еліас Л. Варрак, президент Баламандського університету, та архимандрит д-р Яків Халіл, декан богословського факультету. У своїй промові Патріарх Іоан X підкреслив важливість співпраці, яка відбулася на зустрічі в Баламанді в 1993 році, а також важке становище християн на Близькому Сході.

На своєму першому пленарному засіданні група привітала д-ра Марі-Елен Бланше, наукового директора Національного центру наукових досліджень, та о. д-ра Габріеля Альфреда Хахема, професора богослов'я Університету Сент-Еспріт Каслик. В якості спостерігачів також брали участь два докторанти з Баламанду і один з Каслика.

Робоча група розглянула історію спроб врегулювання розколу між католиками і православними, що передували Баламандському документу, сам документ, а також його подальше сприйняття. Її висновки узагальнені в наступних тезах.

### **На шляху до Баламанду: Ліонський та Ферраро-Флорентійський собори**

#### *Другий Ліонський собор (1274 р.)*

(1) Серед трьох питань, які розглядав Ліонський собор (1274 р.) (планування і проведення нового хрестового походу до Святої Землі, унія з греками, внутрішні церковні реформи), унія відіграла лише незначну роль. Ліонський собор сприймався передусім як політичний союз. Однак він відіграв, серед іншого, важливу роль у підтвердженні вчення про сім таїнств для католиків, яке частково було прийняте й православними. Історія рецепції цього собору ще не написана.

(2) Рецепція – поняття мінливе, навіть у рамках однієї традиції, а сам процес рецепції є складним і може зазнавати впливу певних інтересів. Другий Ліонський собор є гарним прикладом цього, оскільки, з католицької точки зору, його *лейтмотивом* став, зокрема, папський примат, тоді як з православної точки зору, на першому плані було неприйняття унії.

### Ферраро-Флорентійський собор (1438-45 рр.)

(3) Ферраро-Флорентійський собор нещодавно став предметом екуменічних діалогів. Він знаменує собою останню соборну спробу вирішити розкол між латинянами і греками. Однак вона зазнала невдачі, оскільки сопричастя не було відновлено на довготривалій основі, зокрема через те, що православні не прийняли *filioque* і відмовилися визнати папський примат, як це було визначено собором. Крім того, він мав численні недоліки, включаючи поступки, яких вимагали від греків, та обмежене представництво Александрійського, Антіохійського та Єрусалимського патріархів.

(4) Як у свій час, так і згодом відкинтий православними як псевдособор, Ферраро-Флорентійський собор викликав значні дебати серед патріарших кафедр Сходу. Інші подальші спроби унії призвели до локальних уній, таких як Берестейська унія 1596-го року та створення Церкви, об'єднаної з Римом, у Речі Посполитій. Ці пізніші унії використовували богословські аргументи Ферраро-Флорентійської унії щодо *філіокве* і примату, а також права Східних Церков зберігати власні літургійні обряди.

(5) Тим не менше, на відміну від Ліона II, Ферраро-Флорентійський собор залишається в деяких аспектах потенційно конструктивним орієнтиром у пошуках єдності, що тривають, наприклад, у мові взаємного зближення, у ствердженні рівності між представниками Сходу і Заходу, а також хоча й обмежених, але все одно значущих спробах зробити поступки для православних (наприклад, спроба пояснити *filioque* в термінах грецької святоотцівської традиції, пов'язати папський примат з актами вселенських соборів і священними канонами, а також підтвердити всі права і привілеї східних патріархів).

(6) Після Ферраро-Флорентійського собору обидві сторони прийняли більш ексклюзивістську еклезіологію, в якій унія досягалася іншими засобами. Зв'язок між Флоренцією і народженням Східних Католицьких Церков, починаючи з шістнадцятого століття, залишається предметом значних суперечок.

(7) Ферраро-Флорентійський собор відбувся в унікальний історичний момент, коли завдяки піднесенню соборності папство вперше було готове вступити в справжній богословський діалог з греками. Таким чином, він являє собою втрачену можливість для справжнього екуменічного собору. Перехід до уніатства шістнадцятого століття як метода придушення розколу є суперечливою темою. Цей перехід відповідає трансформації в підході до єдності.

### Баламандський документ (1993 р.)

(8) Одним із наслідків розпаду комуністичних режимів та здобуття релігійної свободи стало відродження греко-католицьких церков. Вони кинули виклик православним церквам, особливо в питаннях членства в церкві, реституції церковних будівель і реструктуризації парафій, що призвело до напруженості у відносинах між громадами.

(9) Ці події були сприйняті православними як форма уніатства і прозелітизму. Спільна міжнародна комісія з богословського діалогу між Римо-Католицькою Церквою і Православною Церквою розглянула це питання у Фрайзінгській декларації (1990) і Баламандському документі (1993).

(10) Головним внеском Баламандського документа є відмова від прозелітизму чи уніатства як моделі унії, засудження всіх форм примусу до совісті, визнання права Східних Католицьких Церков на існування та опіку над своєю паствою, а також розуміння Православної та Католицької Церков як «Церков-сестер», що мають апостольське спадкоємство та сакраментальну повноту.

(11) Сам Баламандський документ не дає точних визначень уніатства і прозелітизму. Однак їх можна знайти в попередній Фрайзінгській декларації: «Термін “уніатизм” означає [...] зусилля, спрямовані на досягнення єдності Церкви шляхом відокремлення від православних церковних спільнот або православних віруючих, не беручи до уваги, що, згідно з еклезіологією, Православна Церква є Церквою-сестрою, яка сама пропонує засоби

благодаті та спасіння» (6b). «Будь-які зусилля, спрямовані на те, щоб вірні однієї Церкви перейшли в іншу, [...] прийнято називати “прозелітизмом”» (7в). Баламандський документ виключає «на майбутнє всякий прозелітизм і всяке прагнення до експансії з боку католиків за рахунок Православної Церкви». Однак він підтверджує, що «Східні Католицькі Церкви [...], як частина католицького сопричастя, мають право на існування і діяльність у відповідь на духовні потреби своїх вірних» (3).

(12) Баламандський документ відкидає метод і модель уніатизму «через те, що католики і православні знову розглядають одне одного в їхньому відношенні до таємниці Церкви і знову відкривають одне одного як Церкви-Сестри» (12). Значний його недолік полягає, однак, у тому, що він не розкриває значення терміну «Церкви-сестри». Цей термін не завжди розуміється і сприймається однозначно. З одного боку, деякі православні вважають його проблематичним, оскільки він передбачає повну церковність Католицької Церкви. З іншого боку, у Нотатці Конгрегації доктрини віри про вираз «Церкви-сестри», виданій у 2000-му році, цей термін сприймається як такий, що приховує реальне існування єдиної, святої, соборної і апостольської Церкви, сповідуваної у Символі віри (11).

### **Рецепція Баламандського документу**

(13) Сприйняття Баламандського документу було проблематичним як серед православних, так і серед католиків, особливо щодо концепції «Церков-сестер». З боку православних спектр реакцій варіювався від схвалення до різкого неприйняття. Наприклад, митрополит Румунської Православної Церкви Антоніє Пламедале привітав Баламандський документ як пророчий, позначений чесністю і смиренням, в той час як ігумени афонських монастирів піддали його серйозній критиці. Московський Патріархат провів власну серію дискусій зі Святим Престолом щодо його наслідків.

(14) З боку Східних Католицьких Церков думки щодо Баламандського документу також були дуже різноманітними. У той час як Греко-Католицька Церква в Румунії різко відкинула текст, Мелхітська Греко-Католицька Церква визнала його слушною ініціативою для возз'єднання.

(15) Одним із наслідків того, що Баламандський документ не вирішив питання уніатства, став розрив офіційного міжнародного Православно-Римо-католицького діалогу в Балтиморі (2000). Цей розрив, який тривав до 2006 року, спонукав до створення у 2004 році Спільної православно-католицької робочої групи імені святого Іринія.

(16) Успішний діалог між нашими Церквами включає питання історіографії та рецепції. Наприклад, спільний наратив історії уніатства, до якого закликає Баламандський документ (30), ще не повністю сформульований. Рецепт на науковому та екуменічному рівнях вимагає інтеграції методологій, що включають богословські, джерелознавчі, історичні та соціально-політичні підходи. Рецепт на практиці стосується видимих і втілених вимірів народної побожності та літургійної практики (наприклад, використання прісного хліба, диптихів, читання Символу віри з *філіокве* чи без нього). Католикам і православним варто було б розпочати розмову про значення і критерії рецепції, в тому числі щодо визначення *sensus fidelium/pleroma*.

### **Баламандський документ та невирішені питання**

(17) Хоча Баламандський документ не запропонував жодної нової моделі сопричастя, він заохочує до пастирської співпраці під назвою «Практичні правила», яка, на жаль, так і не була повністю реалізована. Цей вид пастирського екуменізму, проілюстрований, наприклад, пастирськими угодами між католиками і православними в Лівані та на Близькому Сході (пор. угоду в Шарфе, 1996 р.), є багатообіцяючим способом розбудови сопричастя в житті наших Церков.

(18) Сприйняття Баламандського документу в Лівані очевидне у світлі вирішення пастирських питань (особливо щодо міжконфесійних шлюбів). Відповідно, саме в пастирському контексті

спостерігається тісніша співпраця між Греко-Православною та Католицькою Церквами, з одного боку, і Греко-Православною та Сирійською Православною Церквами, з іншого. Доля і свідчення двох митрополитів Алеппо, які належать до різних Церков і були викрадені разом десять років тому, символічно відображає це зростаюче сопричастя між християнами на Близькому Сході.

(19) Концепція «подвійного сопричастя», запропонована греко-католицьким архієпископом Еліасом Зогбі для відновлення сопричастя з греко-православним Антіохійським патріархатом – проект, офіційно прийнятий греко-католицьким Синодом і поданий на розгляд греко-православного Синоду в 1996 р., в кінцевому підсумку була відхилена через її еклезіологічну і канонічну невизначеність (пор. Св.-Іринейська група, Комюніке Требінье, параграф 9). Незважаючи на цю невдачу, динаміку зближення слід відродити, беручи до уваги пастирську реальність та участь усіх членів Божого люду в дусі синодальності.

(20) Війна в Україні також піднімає нові серйозні церковні питання, включаючи відносини між Церквою і державою, плутанину між ідеологією і богослов'ям, що втілюється в різних випадках філетизму в різних християнських традиціях, і посилення стереотипів, які впливають на внутрішньоправославні та екуменічні відносини. Ці стереотипи включають поділ між Сходом і Заходом та використання принизливого терміну «уніати». Ці питання також можуть запропонувати можливості для просування діалогу.

-----

Під час зустрічі в Баламанді митрополит Серафим оголосив, що хоче піти з посади православного співпрезидента через вік. Члени Св.-Іринейської групи одногосно обрали новим православним співпрезидентом свого давнього члена Григорія Папатома, з 2021 року митрополита Перистерійського. Наприкінці зустрічі члени Св.-Іринейської групи висловили теплу подяку двом ліванським членам, о. ректору Мішелю Джалаху та професору Ассаду Еліасу Каттану, за їхню особисту участь в організації цієї зустрічі, Інституту богослов'я св. Іоана Дамаскина Баламандського університету за організацію зустрічі, а також Антонінському університету в Бейруті за гостинність під час перебування членів групи в Бейруті. Св.-Іринейська група також дуже вдячна регіональній екуменічній родині «Щоб усі були одно», яка супроводжувала зустріч молитвами і постом.

Спільна православно-католицька робоча група імені святого Іринія складається з 26 богословів, 13 православних і 13 католиків, з ряду європейських країн, Близького Сходу та Америки. Вона була створена в 2004 році в Падерборні (Німеччина) і з того часу зустрічалася в Афінах (Греція), Шеветоні (Бельгія), Белграді (Сербія), Відні (Австрія), Києві (Україна), Магдебурзі (Німеччина), Санкт-Петербурзі (Росія), Бозе (Італія), Салоніках (Греція), Рабаті (Мальта), на о. Халкі під Стамбулом (Туреччина), у Тезе (Франція), Караймані (Румунія), Граці (Австрія), Требінье (Боснія і Герцеговина), Римі (Італія), Клуж-Напоці (Румунія) та Баламанді (Ліван). У Баламанді було вирішено провести наступну зустріч Св.-Іринейської групи у вересні 2024 року в Німеччині.

